

Euskaltzaindi-ko solas-aldiak

EUSKAL - ERRIKO OTOITZAK

Karmele, Roxarito eta Mikel nere illobei, bere umetxoei ikaskai aukerak erakusteko.

Jaun-andereak:

Igaz, unat etortzeko eta solas eta mintzalditxo bat egiteko, bazarre ontako buruzagiei itz eman nuen. Zoritxarrez, urruti nintzen, Barcelonan. Etortzeko orduan garai txarra neretzat. Aurten, etxian, Euskalerrian izanez, igaz itz-emana orain pozik bete bear det.

Gure erri gaiaz mintzatuko naiz. Zertaz? Euskalerriko otoitz Euskalerrian bilduak: gai ontaz zeozer esan bear dizuet. Kanta zarrak biltzen nabillela, esakerak eta abar ere bildu ditut. Eta otoitz sail au bear-bearrenetakoa da.

Zer gisakoak dira otoitz aukerak? Iru sailatan banatuko ditut.

Lenbizikoa.—Jesukristo agertu baño lenagokoak edo jentill-otoitzak. Eztakit aukerak (jentillak) esanak diran, baño bai garai aietakoen kutsu ta antza dutela.

Bigarrena.—Orain esaten direnak gogo onez, bai, baño otoitz okerrak deituko nituzke nik (supersticiosas).

Iruugarrena.—Otoitz zuzenak, Jainkoaren legez egiñak eta esanak.

JENTIL-OTOITZAK.—Nolakuak dira? Zer, oraingoak? zuek arriturik galdetuko didazute. Nolakuak? Eguzkiari eta illargiari otoitzak.

Oraingoak? Bai, nik Donostian bertan, nere aide bateri aituak. bai ta ere Auritzen, Luzaiden eta abar. Egia: nere bilduma ezta

aundi-aundia. Ala ere, ontaz sumatzen da zer izango ote ziran leengo denboretan olako jentill-otoitzak.

Baserritarrentzako, eguzkia ederrenetako gauza da. Bai ta gure tzako ere. Kanta zar batean (Zuberokoa), kantatzen da:

Mündian den ederrena zelian ekhia...

Ola ba, Zuberoan, eguzkiari esaten diote: EKHI SAINDUA. Gipuzkoan "amandria" esaten diote, bai ta ere illargiari.

Larraunen (Naparroa) eguzkia agertzen danean, ala esaten diote:

*Agur, eguzki ederra,
Jetxirik zerutik lurrera,
Illuna desterratzer
Ta gu argitten paratzera.*

(Orain amar urte otoitz au artu nion DON NICOLAS BULDAIN, Berrueteko erretoreari. Berak bere amona zena, Juliana Etxarri'ri ikasia. Amonatxo au irurogei-t'emeretzi urtekin il zan 1922'an, Apirillean).

Berueten nintzelarik kanta zarrak biltzen ara zer esan zidan MARI JUANA ETXEBERTZ, laurogei urte eta geyago zituanak. Txikitan Beruete'n bertan andre zaartxo bati ikasi zizkion eguzkiari otoitz au eta beste esakera zarrak. Beruete'n sortua eta beti an bizitua, MARI JUANA andre au.

Goizetan, eguzkia agertzean, erraten da, bi aldiz, agurtze au:

*Jaungoikoaren begi ederra,
Amabergiñak alaba-zala,
Amabergiñen begi ederra,
Jaungoikoak alaba dezala.*

Iduzkia sartzian, Luzaiden (Valcarlos) esaten da:

*O Iruzki saindia,
Emaguzu illeko ta biziko argia.*

(Orain amaika urte Luzaiden artua otoitz au).

Orain amabost egun, Madame ZULAIKA, Bankan sortua, orain Lasarten bizi denak ara zer esan zidan. Auza mendian eguzkia ez-kutatzen denian, au esaten da;

*Adio Iguzki saintua,
Bihar arthe,*

*Bihar chauri (atoz),
Egun bezala.*

Iru aldiz esaten da agurtze au eta amaitzeko:

Orai eta bethi: Halabiz.

1944'eko Urte berrian, Eugi'n izaki eta, jakin nuen nola Ameriketan zelarik, Jose Iribarren'ek eguzkiari otoitz batzuek egiten zizkion: Aita gure bat edo Salbea. Zertako? Ongi ibiltzeko. Ba kardadean belaunikatzen zan. Iribarren gizon unek uste zuen eguzkiak lagunduko ziola bere eginkizunetan.

Lekeition, aurtxoei, San Juan goizian, goiz-goiz jaikitzeke esaten die: eguzkiaren ateratzea ikusteko gauza zela: dantza egiten agertzen zala.

Mendiko euskaldunak, illargia ikusten dutenian, gizon iduri bat baduela uste dute, Beruete'ko Sabina Oyartzun'ek, ara zet esan zidan. Beruete'ko mintzaeran esango dizutet:

*“Gizon bat eldu emen tzen zamaat otieikin. Da esan emen
”zion illargiri: “Earke yao or”. Ta illargiak esan emen
”zion: “Atoz iree nai balin bauk”. Ta orreatatik illargik
”emen du gizona zama otieikin”.*

(Orain amar urte au aitu nuela).

Eguzkiari bezela illargiari ere gure errian otoitz batzuek esaten zaizkio. Ara nik aituak. (Lenbizikoa MIKAELA ABAD ETXABE usurbildarrak esana; emakume au nere lengusuaren neskamea zan). Illargi betea izaten danean, iru aldiz esaten da otoitz au:

*Illargi begi zabala,
Jaungoikuak bedeinka zaitzala.
Zu ikusten zaitun guztiak
Orixe esan dezala.*

Otoitzño au Gartzarun-en (Basaburua-Ultzama) esaten zan lenago ere. Gure fraile Fr. Damian, Okendo'ko kaputxinoetan bizi denak txikitan aitu zuen; ala esan zidan.

Mendaro, Getaria'ko baserrietan illargiari *ILLARGI SANTUA* esaten diote. (Orain ogei ta amar urte ala esan zidan don Jose Zendoya Donosti'ko kaia'ko elizatzxoan kapellau izanak).

Ituren'go neskame batek illargiari *aita gurea* esaten zion. Bere etzeko-andreak bein esaten zion: *“Kristau ona izango zara*

noski, bai ta otoitz batzuek ere egiten dituzu, ezta ala?"—"Bai", Teresa neskameak, "Egunero Jainkoa'ri, Ama Birjiña'ri, Saindu'ei nere 'otoitzak egiten dietet. Bai ta ere, egunero, Aita gure bat illargia'ri."—"Baña, emakume", etxeko-andreak. "Zer ari zera, illargia'ri otoitz egiten? Jentil gauzak ditun oiek, siñisgabe-koenak. Kristauek illargia'ri ez dute otoitzik zuzentzen". Ta Teresa'k:—"Zergatik ez pâ? ain ederra da eta zeruan da illargia ere". (Ramon, nere anaiaren osaba, D. Santiago Bengoetxea Donostia'n bizi denak au kontatu zidan orain ogei ta amar urte)

Emen bertan, Donosti'ko Ategorrieta'n, *Buskando* deritzaion baserri batean, nere aideak bizi ziren; askotan baserri artan izan nintzen. XOTERA irurogei ta iru urtekoak illargi betea agertzen zenian, bere amonak irakatsia, otoitz txiki au esaten zuen:

"Jaungoikoa'k bedeinka dezala".

Onen antzekoa, Zizurkill'en, illargi beteari, otoitzño au esaten da:

*Oi! zein illargi ederra,
Begi ederra!
Jaungoikoa'k bereinka zaitzala.*

eta onen ondoan iru Gloria Patri esaten dira.

Mutil-nexkak bere jostaketan batzuetan illargia eta eguzkia aipatzen dituzte.

Alkotz'en, Ultzama'ko erri txiki ortan, ara zer kantatzen duten:

*Maria txantxarraginera,
Jesus Santa Barbera,
Guardatzen iduzkie,
Guardatzen illargie.
Kendu, kendu atari ortaik:
Eztizutela kusi nai.*

Nundik gure artean olako siñismena? Illargiaren agurtze au nundik eldu da? Teófilo Braga, Portugal'eko idazlari ospetsuak ara zer dion:

"Ora um facto curioso foi notado na lingua basca, que parece permitir que aquelles que legaram aos Bascos a sua lingua tiveram un culto lunar".

1880 urtean egindako Antropologia'ko Biltzarre liburuan au arkitzen da. Zuzena ala okerra iritzi au? Bakoitzak bere iritzia.

Gure erria, orain yainkotiarrara dela baitakigu. Bere siñismena. barru-barruan sartua, otoitzetan zabaltzen danian batzuetan naasi xamar da. Gogamen batzuek zuzenak dira: bestiak ez. Naaste au atzetik dator, asabak emana. Ara nola gure baserritarrak otoitizten duten mendian, urrutiko baserrian bizi direnak, eleizatik urrun; apaiza laxter etorri ezin danean.

Ara Otsagabi'n nik aitua:

Kristi on batek bear luke
Igandíaq pensatú:
Aste ártan zónbat áldiz
Egin duen bekatú.
Bekatuak konfesatu eta
Parkazione galdatú.
Kristi on bat iltzen denian
Egiten da parte fi [bi].
Korpus kura enserratu eta
Lurrarekin estali.
Arima gaxoa tristerik doaye:
Nora doayen eztakí.
Arima gaxoa Paradisoko atarian
Tristerik eta bakarrik.
Gure Yauna atera zaio
Piedadez beterik.
—Arima gáxoa, zer ekarrazu
Zeurekila mundutik?
—Humildadea, karitatea,
Nik eztut bertzerik ekarri.
—Humildadea, karitatea,
Eztuzu bertze bearrik.
Ainguru onek ar dezázie
Arima gaxua eskutik.
Paradisuan eser dezázie
Bertze guzien aurretik.
Bertze guzien aurretik eta
Eskuyetako aldetik.

Kau erraten duénak urteko ortzilare guziez irur áldiz.
ez suan erre eta ez urian ito; Paradisúan baduke parte,
ifernúan ez batere.

(Andre JUANA ENGRAZIA ADOT otsagiarrak otoitz au eman zidan, orain amar urte. Berak bere amari izasia: bere ama, otsagabiarra ere, orain berrogei ta amar urte il zala, irurogei ta lau urtekin).

Ara emen bertso zarrak Beruete'n bilduak:

Or goyen Belene'n
Lau legua Galbario'ra.
Billatu ninuen andre bat.
Esan zien: "Ikusi ozo Jesus"?
—Bai, andrea.
Gurutze bat lepoan
Eta kate bat arrastaka.
San Juan eta Maalena
Zituen konpañian.
Lau grabiste, (?)
Iru figure,
Atera zion lanza (amonak ematen zuen: *oiala*)
Eman zion koroa,
Eman zion lanzada
Bere kostado sagradotik.
Kamina ezaun, kamina ezaun,
Gu lenago juango gera,
Orazio santua esanez,
Au urte guziko ostieletan esaten duenak,
Ateatzen du animea Purgatoriotik.
Beri bee bekatutik.
Beri bee bekatutik.

Zeruun izar,
Lurren belar,
Itxasoan ari
Ain ee pekatu baditu,
Izan lituke guztiak barkattuk.
Au esaten ezтуena,
Au dakiena esaten ezpadu,
Señalatu izanen da,
Azken juizioko eguniin
Josepetako zelaiin.

Erromanze pollitak, olakuak, baserritar artian ezautzen dira. Beti azkeneko bersuetan zemai edo meatxu ori ageri da, batzuetan: bestetan saria eskeintzen dute. Ara Beruete'n ere bildua, beste erromanze bat:

Ara beste erromanze baten amaia nola ematen dan:

Au gabiin, euniin, esaten duenak
Ateatzen da anima bat purgatoriotik.
Bereri araginde aundi eiten dio.
Eztakienai aakustiekin obra miserikordiozkoa eitten
[du.

Au aitu ta ikasten eztuena
Ateakoa lotsa aundin arte.
Ai! Nere Ama Maria Santisima,
Ni enazazula atea lotsaundi artin.
Atea nazazu bitoriosa, triunfante.
Ai Mariakin Salbe.

Olako otoitzak edo, obe, sami otoitzak, beste errietan ere arkitzen dira. Liburu bat nere eskuetara orain urte asko eldu zan. Bere izena: TESORO DE MILAGROS Y ORACIONES DE LA SS. CRUZ DE CARAVACA, DE GRAN VIRTUD Y EFICACIA PARA CURAR TODA CLASE DE DOLENCIAS ASI DEL CUERPO COMO DEL ALMA COMO TAMBIEN UN SINNUMERO DE PRACTICAS PARA LIBRARSE DE HECHIZOS Y ENCANTAMIENTOS CON BENDICIONES Y EXORCISMOS. ORACION DE NTRO. SEÑOR JESUCRISTO.

Erromanze batean ara zer irakurtzen dan:

Jesucristo se ha perdido,
La Virgen le va a buscar,
De huerto en huerto
De rosar en rosar.....

Amaia ara nolakua dan:

Quien esta oración dirá / todos los viernes del año / sacará un alma de pena / y la suya del pecado. / Será feliz mientras viva / y de toda mala infestación guardado. / Quien la sabe y no la dice / quien la oye y no la aprende / el día del juicio / verá la que pasa en él. / Amén Jesus. / Tres Credos a Cristo Crucificado y una Salve.

Bi otoitz auek, eskuarazkoa eta gaztelakoa era bateko dira, agerian dago. Prantzian, Españian, Ingalaterran ere... arkitzen dira otoitz edo erromanze batzuek: Pater noster, Ave Maria eta Credo asten direnak. Ara Beruete'n billatu nuena:

Jesukristo egiazkoa,
Guregatik zaudena
Korona batiin amarratuik,
Zure zain dibinoak daude
Kañabera biurtuik.
Zeruko argi guzik
Daude illunduik.
Kristo badeamate
Kalian azotatue.
Kristok ezteama
Aldiin laonik
Konpasioak ezpada besteik.

(Beste eraz esaten dute:

Kristo badeamate
Kalian azotatuik.
Kristok ezteama aldian barberik
Zauri aundi sendatuko dionik).

Jarraipena:

Amaberjiña dago
Etxeaa erretiatuik,
Eztakila bere Seme Jaun dibinoan berriik.
San Juan Ebanjeliste'k
Oiu ein dio atetik:
—“Amaberjiñe, laxter egizu etxetik,
Zure Semia or deamate
Kalian azotatuik”.
—Ai! au' berriin berri tristii!
Nundik noake nee Semiingana?
Nuntez Galbarioko mendiin,
Aldapa luze,
Bidea laur.
O nere Seme iñorgabe,
Zeruen eta lurreen kreadorii.

Au esaten duun pekatari
Ez uriin ittoko,
Ez suan erreko,
Iltzen denin zerun arkittuko.

Pater noster txikii,
 Jesus penitentzi.
 Lurrak dekarra arogi,
 Txotxak arduan gorrii.
 Illargi lujuri, (?)
 Paradisuko giltzadi.
 Paradisuan zenbat ate?
 Paradisuan zazpi ate.
 Nogenian (ni ogenian) sar nadian
 Oñek t'eskuk bustitzen.
 Oial txurian txupatu.
 Uxo txuri bat bidian opatu.
 —Uxo txuria, zer dekartzu?
 —Olioakin krisume.
 Osasunekin pakea.
 —Oi guzik badittuzu,
 Bataiatu nazazu.
 —Nik eztezaket batiatu.
 An dago Erromako
 Zubi zabalean
 Zeruko Jauña,
 Urrez urrezaturik,
 Au gabiin, eguniin,
 Iru aldiz esaten dugunak
 Eztaukila ifernun parte.

Ara orain AVE MARIA XURIA. Auritzen (Burguete) Iturralde-tar J. Lorenzo'ri artua. Otoitz au iru aldiz, urtero, ortzirale guziz esan bear da.

Ave Maria xuria,
 Xuria ta ederra,
 San Josepen esposa maitia,
 Anparatzalean anpara nazazu.
 Zeruko eskaleretan,
 Trinitade'ko arketan,
 Jesukristo'k meza berria eman zuen egunian
 An ziren San Juan ta San Pedro,
 An ziren amabi apostoluek ere.
 Anaia batek bertzia konfesa.
 Biamunian goizik komeka.
 Oi urteko ortzileretan erten duenak [erraten]
 Eztuela ikusiko ifernurik.

Dakienak eztakienai erakusteko obligazionia.

Aitu ta ikesi nai eztuenak azken Juizio'ko egunian
[señalatu.

Onen antzeko beste otoitzak Gaztelerrian badira. Kurt Schindler'en liburuan (MUSICA Y POESIA POPULARES DE ESPAÑA Y PORTUGAL) irakurri litezke. Ara orain beste otoitza. CREDO PINPILINA izendatua.

Credo pinpilina,
Bidian lokartu,
Berrogei aingeru,
Ainbeste liburu.
Hek orok Jesusekin akortu,
Jesusek eman zautan
Belarrezko kurutze bat.
Arekin ibil nindain,
Gaixtoak aparta nintzan.
Obligazione saindu ori
Dakinak eztakienai
Erakustea obligatua da.
Ikasten ahal duenak
Ikasten ez badu,
Azken Juizio'ko egunean
Jainkoa'k galdeginen du.

Otoitz au orain amaika urte, Luzaide'ko baserri batean, ("Argina" bere izena) FACUNDA KAMINO'ri artu nion.

Onen antzeko bat (azkenekoa) aituko duzute. Otoitz auek nabarmenak dira. Batzuetan gauza pollitak, bestetan itzak zentzu gabe... Dena naasia eta orain guretzako illunak, zer esan nai duten konpreni gabe.

Facunda Kamino neska gazteak esan zidan "Ave Maria xuria" au:

Ave Maria xuria,
Bost penitentzia,
Lurrak dakar ogia,
Xoxak ardan gorria.
Illargia lukaria,
Parabisuko giltzaria.
Parabisuan zenbat ate?
Zazpi ate.

Hetaik oberenian sar nindain.
 Ezkerreat biur nindain [ez nindain?]
 Eskuiñaz zeina nindain.
 Urzo xuria bidian gelditu.
 —Urzo xuria, zer dakarrak or?
 —Olibo eta krisma.
 —Haugi, har eta batea nezak.
 —Ez, ezaket batea.
 —Zeren ez?
 —Aren ez..
 Zeren Jesukristo gure Jauna or dago
 Erroma'ko zubi puntan yarririk,
 Urrez urrezaturik,
 Zilarrez zilarrezaturik,
 Argizaiaz xuriz pintaturik,
 Elorri xuriz brodataturik.

Hau gábian, hau egúnean, hau iru áldiz erraten duenak
 ez dauka ariman bekatunik.

Olako otoitzak, siñeskerikoak, Catalonia'n ere zabalduak ziren. Amaseigarren eunkian, Vich'ko Apezpiku BENITO DE TOCCO-k 1568 urtean, mezu edo pastoral bat konfesoriei zuzendu zuen:

“les exhortaba a no absolver a las mujeres que dijeran esta clase de oraciones si no hacían propósito de no reincidir y la oración prohibida así era el “Pater nostre petit”. gure “*Pater noster txikia*”.

Geyenetan emakumeak otoitz aukeratu zituzten. Bordele'n nintzelarik, angok liburutegian bil-billazka nenbillen eta ara zer topatu nuen: “Proceso contra Anna Marco, viuda de Frco. de Castro de Epila” (aragoitarra, noski). Emakume unek sorginkeriak botatu zituen fray Gil de Insa'ri. Ara prozesu untan zer esaten dan:

“y que la dha Anna Marco dezía doze palabras que llamava las *retornadas* y de *Moysen* y las enseñava a algunas personas porque dezía eran para que no muriesen sin confesion”.....

Itz aukeratuak (biurrituak) nolakuak ziren? Lekeitiokoak era ontara:

Esaiak bat: gure Jauna.
 " bi: Erromako altara bi.
 " iru: Trinidadiak iru.
 " lau: lau Ebanjelistak.
 " bost: Jesukristo'ren bost llagak.
 " sei: sei argillarrak.
 " zazpi: zazpi Sakramentuak.
 " zortzi: zortzi oliaziñoiak.
 " bederatzi: bederatzi gozuak.
 " amar: amar zeru ederrak.
 " amaika: amaika milla aingeruak.
 " amabi: amabi Apostoluak.
 " amairu: Kukurruku.

eta auek esanaz gero, atzetik asten zan dena esaten asieraño.

Otoitz auetan dena naasten da: siñes-zuzenak eta siñeskeriak...
 Lekarotz'en ere bildu det otoitz oker au.

Euskalerrian aunitz zabalduak dira Santa Ines'i zuzendutako
 otoitzak. Zertako esaten dira? Amets txarrak ez izateko. Lekei-
 tio'n au esaten da:

Andra Santa Ines,
 Bart ein dot ames.
 Ondo bada, bijon partez,
 Txarto bada, bijon aldrebek.

Orio'n:

Nere Amandre Santa Ines,
 Bart arratsean egin det amets.
 Bart egin badet gaitzez,
 Gaur egin dezala onez.

Donostia'n, ene aide bati, "Buskando"ko Juanatxo'ri aitua, be-
 rak bere amari ikasia:

Nere Amandre Santa Ines,
 Bart egin det amets:
 Txarra balin bada, dijuala bere bidez.
 Ona balin bada, izan bedi beorren amorez.

Azkoitia'n, Arraiotz'en, Alkotz'en... ere esaten da. Zumaia'n
 esaten zan:

Nere Amandre Santa Ines,
Bart egin dut amets.
Bart egin badut gaiztoz,
Gaur egin zadan onez.
Bekar gurutzia
Jesukristo'ren partez.

1923 urtean *Bonloc*'en nintzen, Hazparne'ko etxadi batean. Gizon xahar-xahar batekin izan nintzen eta berak otoitz au eman zidan: "*Oherakoan S. Luis Erregeak egiten zuben otoitza*" esaten dana.

Banoa loaren hartzera
Jesus, zure izenean.
Gau eta egun begira nazazu;
Ene etsaien artean.
Iauna, zure odol dibinoaz
Erosi nauzu munduan,
Arren, errezibi nazazu
Hil eta ondoan zeruan.

Gizon xahar unek Manex Elizondo zuen izena. Laurogei ta sei urtekoa zen. *Bonloc*-en (*Lekuine* euskeraz) bizi. Gizon au urte artan 42 urte azkeneko aldiz Baiona'n izana zala, eta oñez... Igan dero mazarra juaten zenian, ara nolako agur pollita, illerrian sartzian, esaten zuen:

Agur, hilak eta biziak.
Zuek gu bezala izanak.
Gu ere zuek bezala izan beharrak.
Yinkoak dizula egun on (gabon).

Berak esan zidan ere, Euskalerrian ezkonberriak, urte baterako, ordañik gabe, sakristau egiten zirela. Urteberrian apaizakin bazkaltzen zuten eta ola, berriei, sakristautza ematen zien.

Erdalerrri'ko ume-otoitza "*Cuatro esquinitas tiene mi cama*" Euskalerrria'n ezaguna da. Otoitz aueri, baña, indar aundia ematen diote batzuek. Ara orain 30 urte zer esan zidaten Elizondo'n. Kontatuko dizutet gertakari bat berak kontatu zidaten bezela.

"Neskatxa batek zituen bi senargai. Ta batek man zion desafioa arekin ezpazen ezkontzen ilko zuela. Ta gau batez sentitu zuen (neskatxa goatzian zagola) asotsa kuar-

toan. Ta derrepentian, lotan zagola, piztu zitzaizkion lau argi goatze lau kanttonetan. Eta ikusi zuen senargaia kuxtillo batekin il biar zuela. Lotsaturik goan zen senargaiura. Neskatxa arek egunero otoitz au erraten zuen:

Nere goatziak lau konttoiñ.
Lauetan lau aingeru.
Amaberjiña erdien
Nere arimen guardien”.

Graciosa Zugarramurdi, aniztarra’k, 48 urtekoa, txikitan otoitz au ikasi zuela. Erakatsi zioten edozein bearretan, gabaz, esateko. Elzaburu’ko JOSEFA JAUNARENA’ri 1923 urtean au artunion, berak apaizari ikasia:

Jesus etzikin, [etzitin?]
Jesus yaikitzin,
Jesus dut aita,
Birjiña dut Ama.
Apústuluk osabak,
Juan milla guarda.
Jaungoikoa atoz nerekin etzitera,
Luak artzen ba’nau iratzártzera,
Desmaiatzen ba’naiz akordátzera.
Zere ameka mille birjiñekin
Kandela bedekatuekin argitera.

Onen antzekoa, ara Santander’eko *romance* baten zatia:

Jesucristo es mi padre,
Santa María mi madre,
Los ángeles mis hermanos,
Me agarraron de la mano
Desde Belén a una fuente;
Me pusieron cruz en frente
Pa que el diablo no me atiente
ni de noche ni de día.
Pater Noster, Ave María.

Aingeru guardakoa'ri, leen aipatutako Elzaburu'ko andreari
artua, ara beste otoitz bat:

Aingeru guardikoa,
Guardiguzu:
Yánian ta edánian,
Gában ta egúnian,
Gabiltzen pausu guzietan,
Nere eriotzeko trántzian.

Berueten ola otoitzten dute:

Ai, nere aingeru guardikoa,
Guarda nazazu
Gaiztoan poderetik.
Orain guardatu
Eta gero presentatu
Jaunen aurrin,
Jaunen etxiin.
Jesus San Miel,
San Gabiel,
San Rafael,
Jaune, ni lotaa noa.
Lo ontan iltzen ba'naz,
Guarda nazazu,
Bee lau aingerukin.
Yinkoakin etziten naz,
Yinkoakin jekitzen naz,
Yaune ni zurekin:
Etsaie, ken ai emendik.
Ik eztakek neekin egitekoik.
Biba Jesus,
Il bedi pekatu,
Guzioen Kreadorii
Guzioen Salbadorii.
Izan zazu
Gure pekatuz miserikordii.
Nere Jaun Jesukristo,
Nere biotzaan Yabi,
Barkaizki pekatuk.
Beak bádaki zenbat dittun.
Eman beza mundu untan bere grazi

Besteakoa salbazioa.
Ni gau santu untan iltzen ba'nau
Auxe izan da nere konfesioa.

Zuberoa'n, etzateko puntuan, au esaten da:

Jesüs, etzaten nüzü zure izenian
Gau et'egün begia nezazü,
Ene etsaien oen artetik. Alabiz.

Trumoi eta tximista aldian esan oi da Zuberoa'n (Sainte En-
grace) Santagrazi-n,

Santa Barbara, Santa Lilia,
Yesukristen kürütxe saintia.
Otoitze hau erraiten den lekian
Ez ta pausatüen ühülgia.

Mutriku'n:

Santa Barbara, Santa Kruz,
Jauna balia zakiguz:
Iñusentien ogixa,
Jauna, miserikordixa.

Gurutzea'ri Zuberoa'n otoitzño au:

Kürütxe benedikatia,
Jesüs'en ohe haitatia:
Hilen eta bizien
Othoi zü bakia.

Igandetan, meza nagusian, ogia bedeinkatzen da. Puskatxoa ar-
tzen danian esaten da:

Ogi bedeikatua,
Zerun salutatua,
Aldarian bedeikatua.
Gaur zortzi artio
Iltzen ba naiz
Iduki nazazu salbátua...

Ur bedeinkatua artzen danian, Zuberoa'n esaten da:

Garbi nezazü, Yauna, zure sakrifizio saintiaren huraz eiezu ene arima elhürra bezain xuri.

Ara Arraiotz'en oitura pollit bat leenago egiten zana. Iturritik ura etxera, lenbiziko ferreta ekartzen zenian, ferretakoak, etxeati sartzian, esaten zuen: **BENEDICITE** eta barnekoak: **IN NOMINE DOMINI**. Au andre xahar bati (84 urtekoa) aditua.

Erronkari'n oitura goxo bat izaten zan. Emakumeak, elizara juateko, apaizaren kasullak zuen margoakin bere mototxak apaintzen zituzten.

Ba dakizute nola erri batzuetan, Baztan'en, Etxarri'n, Lekeitio'n... gizonak, azkeneko Ebanjelioan, mezan, agur egiten dioten batak bestiarri **AUNITZ URTEZ** esanaz. Olako agurtza beste errietan apaizak ere aldaretik egiten ote zuen ala ez, ezta kigu. Baña Elizondo'n nintzelarik, elizako liburu zarrak erabilten, ara zer atzeman nuen:

“Mandamos al Vicario no haga más la ceremonia que suele de Bolber al pueblo en acabando la misa mayor y decir los Buenos Días por ser contra ceremonias y toda Buena Razón”.

Apezpikuak emana 1564 urtean.

Ingumaren kontra Baztan'en, Lekarotz'en, artu nuen otoitz au:

Sállok, Sámark,
Santa Mária,
Apartákik
Ingume Mária.
Sortu bataiatu,
Aingeru on bat
Bidian topatu.
San Bartolomé Aingerua
Niri baliátu ta enkomendátu.

Inguma ori era batzuetan agertzen dela erritarrak esaten dute. Iruritar andre bati txakur beltza bezela ageri zaiola, omen diote. Txakur ori *Etxerri* estatutik etxeraño aren atzetik jua zan. Etxera eldu eta, andreak esan omen zion: “*Onen partetik etortzen ba zara, mintza zaité: gaixtoen partetik eldu ba zara, onda zaité*”. Au aituaz, txakurra ayendu zan.

Baztan'en, Lekarotz'en oeratzean sua estaltzen da modu ontan: iru gurutze egiten dira esanaz:

Aitaren / ta Semearen / eta Espiritu Sainduaren / izenean. Amen. / Santa Kurutze / Iru urre Kurutze / Aingeruk zatozte biar goizian / Gure etxera su eske. / Etsaia apartakit gurutzearen indarrez. Amen.

Gero sua estaltzen da eta suburnia jartzen da etzanta. Palakin gurutze-señalea egiten da: eta kebidea edo tximinia ukitzen da eta suburniaren gañean, kurutze eran pala ori jartzen da.

Berroeta'n, Baztan'en, sua itzaltzean iru gurutze egiten dira esanaz: "*Sandi Laurendi / nik su estali / Gure etxeko goatzera gan / ta Aingeru guardietakoak gure etxera*". Prantzes idazle batek, Maiten Etchelar, edestizun edo novela batian su gaiaz esaten du: "...la maison élue qui perpétuait, peut-être, en Pays Basque le culte païen du feu, dont quelques survivances se retrouvent. N'y a-t-il pas à Baigorry une maison où la tradition veut que le feu ne s'éteigne jamais, la maison du feu?" Sunbilla'n eta Yabe'n larunbat sainduan su benedikatua eramaten da. Etxera elduz gero beetik sua eldu dela gaztigatzen da. Orduan, goikuak kalera sukaldeko su-pala bat kanpora botatzen dute. Au eginez geroz suberri benedikatuakin igotzen da eta supazterrian botatzen da.

Azienda edo aberiak ziñatzen dira ere modu ontan: Asieran gizona ziñatzen da bera. Gero iru aldiz egiten du berbera azien-dakin; esaten du:

*Yaingoikuak eta Ama Birjinak dutela parte.
Aingeruak bertze aren bertze.
Etsai gaiztuak baterez.*

Ziñatze au Lekarotz'en egiten zan.

Baztan'en ere ardiak borda'n sartzen djirenean au berbera esaten da eta eskuakin etsaia urruntzeko keñuak egiten dira.

Gure baserriarrak jende onak dira, yainkotiarrak, elizakoak. baña naasten dituzte eleizan aitua eta beste oitura zaarrak etxean ikasiak.

Ganderailu'an (Candelaria) Luzaide'n ara nola bedeinkatzen diran etxeko jendiak eta aberiak. Ganderailu arratsian, afalduz geroz, andrea belauniko jartzen da. Etxeko jaunak argizagiekin benedikatzen du. Iru aldiz argizagi oriekin andrearen burua inguratzen du, muñ emanaz bakoitzean, eta esaten du: BELA REBELAZIONE FUNZIONE (*Lumen ad revelationem gentium*, latinez). Puntu ontan argizariari muñ ematen dio. Gero argizariaren iru ttanttak ezkerreko sorbaldan botatzen ditu eta andrearen ille pus

katxo bat erretzen du: iru ttantta, besterik ez, bota bear dira. Etxeko guziekin ori bera egiten da. Bedeinkatzen da ere etxea, sarbidean; gero ukullua eta abere-adarrean, ezkerrekoan, iru ttantta oiek botatzen dira.

Arraiotz'en, Baztan'en, berbera egiten da. Baña iru ttantta oiek soiñen bueltan botatzen dira. Auritz-berri'n ttantta oiek txapelaren barnean botatzen dituzte.

Leenago esan dizutet gure baserritarrak naasten dituztela erre-lijioko gauzak eta siñeskeriak. Auritze'ko Larrañeta aita berberak, au kontatu zidan. Mutil koxkorra zen, amairu edo amalau urtekoa. Ory'n, Irati'ren aldian, beiak eramaten zitun, Orbaizetatik juanaz. Biga bat, amairu ala amalau illabetekua, saltoka ari zen, eta lurrera erori. Larrañeta au, larri-larritan, Orbara'ko artzai baten billa juan zan. Artzai ura 75 urteko zen; txabola batian bizi zan. Unek esan zion: "*Nik baidut nere antziñakoei otoitz bat ikasia: batzuetan esaten oi dut. Yarri belauniko*". Ala yarri ziren biak eta bera, zarrak:

Trentadóren poderósoa,
Konbéni bálín báda,
Azienda goni
Atera dezozu barnean duen gaitza.
Ura, gatza eta garagarra.
Aita gúria eta Ave Maria.

Larrañeta'k esan zidan biga ori jaiki zala eta bere lagunen bila juan zela. Beste gaitzik izan etzuela beñere.

* * *

Luziagoa egingo nuke nere mintzalditxo au. Nere ingurrazti edo kuadernoetan polliki bildu ditut olako otoitzak, zuzenak eta okerrak. Nere ustez, baña, esandakoak, gure erria zer den, nolakoa den jakiteko, naikuak dira. Euskaldunak beste Europa'ko biztanleak bezela, siñeskeriak ba-dakizkite: ez gutxiago, ez geyago. Nundik unat ekarriak? Nork yakin...

Leen esan dizutedan bezela, erriak, edozein errik, otoitz onak eta siñeskeriak naasten ditu. Batzuetan siñeskeri oiek ere pertsu pollitak dituzte. Gorde ditzagun, bildu ditzagun ale oiek: euskaldundu dira eta euskaldunentzako, gauza pollitak gordetzeko.

Amaitzeko bada, pertsulariek bezela, nik esango dizutet: "gaizki esanak barkatu", nere euskera kaxkarra eta erdi-purdikoa izan ere. Jaun-Andreak, gabon eta agur.

DONOSTIAR Jose And. Aba.

Lekarotz'en 1955-XII-31'n egiña.

Donostia'n 1956-I-26'n. esana.